

Mgr Piotr Krajewski
Gdańsk – GUMed

ZESKANOWALIŚMY, ZDIGITALIZOWALIŚMY I OPUBLIKOWALIŚMY, CZYLI CENNE ZBIORY BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ GDAŃSKIEGO UNIwersYTETU MEDYCZNEGO NA JEDNO KLIKNIĘCIE.

Abstract

Pomeranian Digital Library started in 2010. The project aims to protect from degradation and to make available to the readers the resources of Pomeranian libraries. Main Library of the Medical University of Gdańsk participates in this ambitious venture from the very beginning. Over 800 documents from the Library resources have been scanned, digitized and published within this project.

Article presents examples from virtual collection of MUG Library, which are noteworthy due to content, uniqueness or influence on history of medicine.

Streszczenie

Pomorska Biblioteka Cyfrowa (PBC), powołana do życia w 2010 roku, powstała w celu udostępniania w wirtualnej przestrzeni dziedzictwa naukowego i kulturowego Pomorza jak najszerszemu gronu odbiorców. Biblioteka Główna Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego bierze udział w tym ambitnym przedsięwzięciu od samego początku. W ramach projektu zeskanowano, zdigitalizowano, a następnie udostępniono w PBC ponad 800 pozycji znajdujących się w zbiorach Biblioteki.

W artykule przedstawiono przykłady publikacji pochodzących z wirtualnej kolekcji GUMed zasługujących na szczególną uwagę przez wzgląd na ich treść, unikatowość czy też wpływ na historię medycyny.

Pomimo dynamicznego rozwoju technologii komputerowych w naszym kraju oraz postępującej cyfryzacji bibliotek, przez długi czas w województwie Pomorskim brakowało ogólnie regionalnej biblioteki cyfrowej. Sytuacja zmieniła się wraz z podpisaniem 17 lipca 2008 roku umowy partnerskiej w sprawie utworzenia Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej. Wartość przedsięwzięcia została wyceniona na kwotę 9.254.443,85 PLN. Projekt uzyskał siedemdziesięciopięcioprocentowe dofinansowanie ze środków unijnych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Pomor-

skiego na lata 2007-2013. Głównym zamierzeniem leżącym u podstaw powołania do życia Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej była idea ochrony i zachowania dla przyszłych pokoleń unikatowych zabytków piśmienniczych i niepiśmienniczych regionu, a także ułatwienie dostępu do nich czytelnikom. Biblioteka Główna Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego od samego początku była jednym z jedenastu partnerów projektu, a udział Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego w kosztach tworzenia PBC stanowi 2,63% całości przedsięwzięcia, czyli 243.693,58 PLN. Kwota otrzymanego dofinansowania to 182.095,19 PLN, całkowity wkład własny wynosi zatem 61.598,40 PLN. Uczestnictwo w tym ambitnym przedsięwzięciu pozwoliło nam na zeskanowanie oraz udostępnienie najbardziej wartościowych pozycji z naszych zbiorów. Obecnie, w wirtualnej kolekcji BG GUMed znajdują się 832 pozycje, co stanowi 3,40 procent wszystkich publikacji zgromadzonych w PBC. W artykule zostaną zaprezentowane najciekawsze z nich.

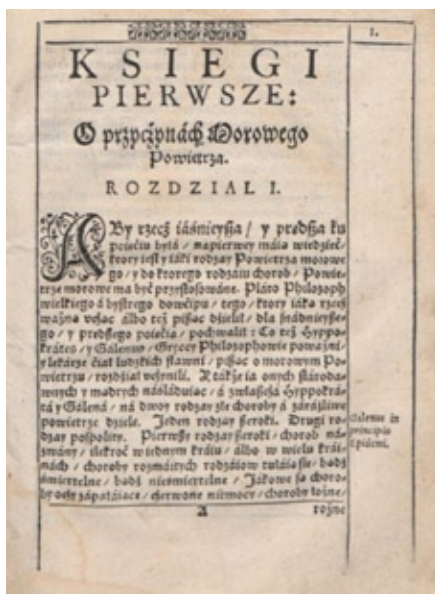
Zapewne wielu wirtualnych czytelników zainteresuje się jedną z ostatnio opublikowanych przez nas w PBC książek jest wydana w 1934 roku *Andreae Vesalii Bruxellensis icones anatomicae*. Zgromadzono w niej tablice anatomiczne pochodzące z dzieł XVI-wiecznego doktora medycyny Andreeasa Vesaliusa, w tym z największego jego dzieła - *De humani corporis fabrica libri septem* zwanego po prostu *Fabrica*. Ilustracje do *Andreae Vesalii Bruxellensis icones anatomicae* powstały przy użyciu oryginalnych XVI-wiecznych drewnianych matryc przechowywanych przez lata w bibliotece

Przykładowe ilustracje z *Andreae Vesalii Bruxellensis icones anatomicae*

Uniwersytetu Monachijskiego. Jest to pozycja unikalna, ponieważ matryce te zostały zniszczone podczas bombardowania Monachium w 1943 roku. Sam Vesalius uznawany jest za jednego z twórców nowożytnej anatomii. Do badań ludzkiego ciała podchodził w sposób nowatorski, kwestionował współczesną mu wiedzę i wołał opierać się na samodzielnie przeprowadzanych sekcjach zwłok. Już w wieku 23 lat objął katedrę anatomii na uniwersytecie w Padwie, a gdy skończył trzydzieści lat został nadwornym lekarzem cesarza Karola V. Początkiem końca kariery wielkiego medyka był wypadek przy pracy, kiedy to rozpoczął sekcję zwłok pewnego szlachcica uznanego za zmarłego. Niestety nie zauważył, że serce rzekomego nieboszczyka jeszcze biło.

Kolejnym bardzo cennym dziełem w naszej zdigitalizowanej kolekcji jest, wydana w Krakowie w 1591 roku, *Nauka o morowym powietrzu na czwory xięgi rozłożona* Piotra Umiastowskiego. Autor przedstawia definicję „morowego powietrza”, dokładnie opisuje symptomy oraz przebieg choroby, a także udziela rad dotyczących profilaktyki. Co ciekawe, wiele jego spostrzeżeń jest niezwykle celnych np. pisze o tym, że tak naprawdę „morowe powietrze” nie jest trujące samo w sobie, to wnikaące do organizmu cząsteczki przyczyniają się do *gnicia jednego z soków, naruszając ich równowagę*. Zwraca także uwagę na zły stan higieny mieszkańców miast jako jeden z czynników rozprzestrzeniania się epidemii. Oczywiście, nie wszystkie jego wnioski są trafne. Jako jeden ze zwiastunów zarazy Umiastowski uznaje pojawienie się na niebie „spadających gwiazd”. *Nauka o morowym powietrzu...* stanowi także niezwykle cenny zabytek języka polskiego.

Przykładowa strona z *Nauki o morowym powietrzu na czwory xięgi rozłożonej* Piotra Umiastowskiego

Przykładowe strony z Zielnika Szymona Syreńskiego

Innym wspaniałym przykładem wykorzystania naszego ojczystego języka w dziele naukowym jest XVII-wieczny *Zielnik Szymona Syreńskiego* - lekarza i botanika, profesora Akademii Krakowskiej. Pełen tytuł brzmi *Zielnik Herbarzem z ięzyka Łacinskiego zowią To iest Opisanie własne imion, kształtu, przyrodzenia, skutkow, y mocy Zioł wszelakich Drzew Krzewin y korzenia ich, Kwiatu, Owocow, Sokow Miasg, Zywic y korzenia do potraw zaprawowania Takze Trunkow, Syropow, Wodek Lekiwarzow, Konfektow [...]* pilnie zebrane a porządnie zapisane przez D. Simona Syrenniusa. Obecnie, w Polsce i na świecie, zachowało się 119 egzemplarzy tego dzieła. Na 1581 stronach autor opisał rośliny lecznicze występujące w Europie, efekty ich leczniczego działania, a także sposoby przyrządzania roślinnych leków. Bardzo nowoczesny, jak na owe czasy, jest układ dzieła. Informacje na temat wszystkich 719 roślin podane są według tego samego schematu, na który składają się następujące po sobie elementy: nazwa rośliny (w języku łacińskim, polskim i niemieckim), opis morfologiczny, dane na temat występowania, czas zbioru, rozmieszczenie geograficzne, ogólna charakterystyka własności leczniczych, wiadomości na temat użytkowania, głównie w lecznictwie oraz dyskusja z opiniami innych autorów. Polskie nazwy, zostały zaczerpnięte z języka potocznego i od wcześniejszych zielnikarzy oraz częściowo utworzone przez samego Syreniusza, zostały przejęte przez późniejszych botaników. Dzięki temu wiele z nich przetrwało do dnia dzisiejszego, np. barszcz, dziewięsił, goryczka, kokornak, oset, wilżyna. Elektroniczna wersja tej pozycji również stanowi część naszej kolekcji dostępnej w PBC.

Kolejnym unikatem w naszych zdigitalizowanych zbiorach jest dzieło najsłynniejszego gdańskiego anatoma – Johanna Adama Kulmusa, XVIII wiecznego lekarza i anatoma, wykładowcy w Katedrze Anatomii i Medycyny Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego, członka Cesarskiej Akademii Osobliwości Przyrodniczych Leopoldinum oraz Królewskiej Berlińskiej Akademii Nauk. Nasz egzemplarz *Anatomische Tabellen, Nebst dazu gehörigen Anmerkungen und Kupffern, Daraus des gantzen Menschlichen Cörpers Beschaffenheit und Nutzen deutlich zu ersehen* to wydany w 1732 roku, niemiecki przekład z języka łacińskiego. Kulmus, pośród wielu innych talentów, był również, jak się uważa, świetnym rysownikiem. Panuje przekonanie, że to on wykonał wszystkie ilustracje do swej książki. W latach 1722–1814 dzieło Kulmusa doczekało się 23 wydań, w tym 14 w języku niemieckim, 5 w łacińskim i po 1 w językach francuskim, holenderskim i japońskim. Powszechnie przyjmuje się, że był to jeden z najważniejszych podręczników do nauki anatomii owego czasu. Złożyło się na to kilka przyczyn, między innymi publikowanie przekładów w wielu językach narodowych czyniło lekturę znacznie przystępniejszą, a co za tym idzie bardziej powszechną. Zaletą książki były także przejrzyste ryciny oraz zwarta struktura. Duże znaczenie miała również, jak podają źródła, niewysoka cena, przez co pozycja była także dostępna dla mniej zamożnych studentów.

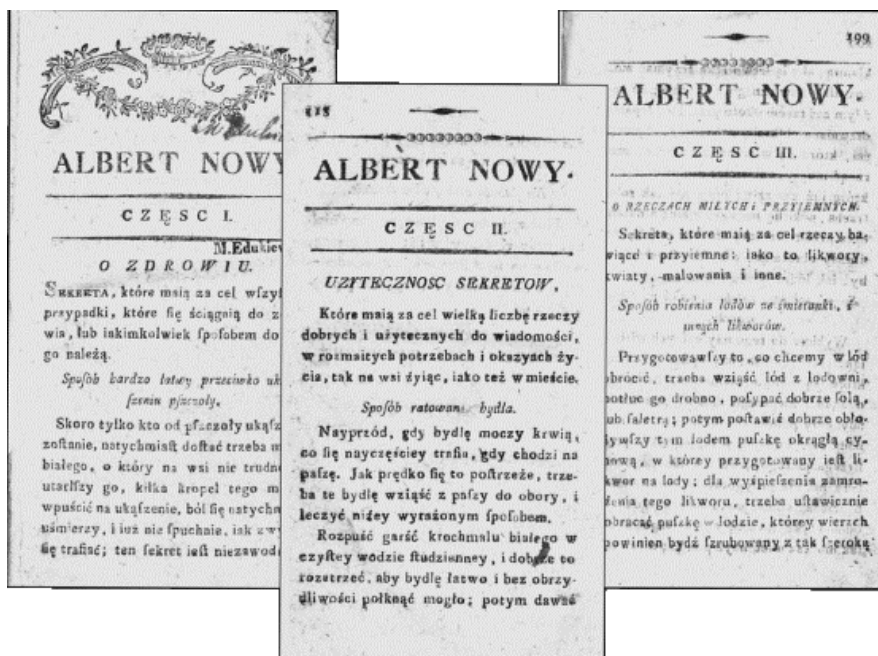
Przykładowe ryciny z Tablice Anatomiczne Johanna Adama Kulmusa

Warto podkreślić, że przekład na język japoński miał ogromny wpływ na historię medycyny w tym kraju. Powstał z inspiracji japońskiego lekarza Sugity Genpaku. Jako przełomowy moment w historii japońskiej medycyny uważa się sekcję, którą właśnie Genpaku przeprowadzał wraz z przyjacielem. Mieli wtedy przy sobie holenderski egzemplarz *Tablic*. W dziele Kulmusa zszokowało ich dokładne odwzorowanie ułożenia oraz budowy organów, zwłaszcza w porównaniu z dominującymi wówczas w Japonii chińskimi źródłami wiedzy anatomicznej. Postanowili zatem przełożyć *Tablice* na japoński. *Kaitai Shinho* tzn. *Nowa księga Anatomii* ujrzała światło dzienne w 1774 roku. Pierwsze wydanie rozeszło się błyskawicznie. Właśnie od tego dzieła rozpoczęła się fascynacja Japończyków nie tylko zachodnią wiedzą medyczną ale także szeroko pojętą kulturą i nauką. O ogromnym wpływie dzieła Kulmusa na japońską naukę niech świadczy fakt, że w 1959 roku książka ta doczekała się w Tokio swojego własnego pomnika.

Albert Nowy Czyli Teraźniejszy, Albo Sekreta Nowe, Poswiadczone I Aprobowane [...] Z Francuzkiego Na Polski Język Przethumaczone to dzieło jedyne w swoim rodzaju, a dzięki znalezieniu się w naszej cyfrowej kolekcji PBC, każdy czytelnik ma możliwość zapoznania z nim. Autorem francuskiego oryginału jest Pons Augustin Alletz. Polski przekład został wydany w 1799 roku w Wilnie. W książce, zgodnej z oświeceniowym duchem, przedstawione miały zostać wyłącznie fakty i praktyczne porady przydatne na co dzień. Dzieło to zostało podzielone na trzy części oraz suplement. Tytuł *Albert Nowy* staje w opozycji do popularnych wówczas ksiąg okultystycznych *Cudowne tajemnice Alberta Wielkiego* oraz *Wielki skarbiec Alberta Małego*, których autorstwo przypisywano żyjącemu w średniowieczu biskupowi i doktorowi Kościoła Albertowi Wielkiemu.

Część pierwsza traktuje o zdrowiu. Znajdujemy w niej m.in. sposób uleczenia zębów przez samo tylko dotknięcie. Jak podaje autor, aby dłonie posiadały uzdrawiające właściwości, należy najpierw trzymać w obu rękach dwa żywe krety, aż zdechną, potem gotować je przez całą dobę, do momentu, kiedy *wszystka istota kretów odmieniona zostanie w niejake ciasto*. Następnie należy zdjąć z wierzchu wytopiony tłuszcz i smarować nim palce, a potem dotknąć bolącego zęba. Są tu także, ponoć sprawdzone, przepisy na reumatyzm czy ból głowy. Część druga o podtytule *Użyteczność sekretów* radzi jak przechowywać świeże mięso przez okres Wielkiego Postu, czy też jak polerować srebra. Znajdziemy tam także sposób klejenia stłuczonej porcelany (obraną główkę czosnku rozcieramy tak długo, aż zrobi się pasta, pastą kleimy porcelanę, a następnie gotujemy wszystko w mleku). Część trzecia dotyczy rzeczy bardziej przyjemnych, traktuje bowiem np. o lodach, kwiatach czy malowaniu.

W naszej cyfrowej kolekcji dostępnej w ramach PBC z pewnością wyróżniają się dwa tomy *Plantae medicinales oder Sammlung officineller Pflanzen* z 1828 roku. Głównym autorem jest Theodor Friedrich Ludwig Nees von Esenbeck – niemiecki botanik

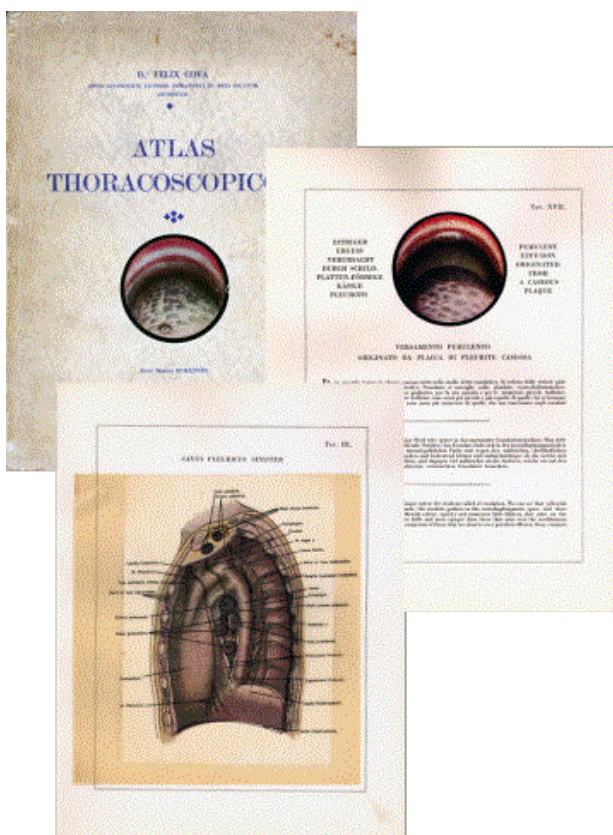
Albert Nowy Pons Augustin Alletza podzielony jest na trzy części

Przykładowe ilustracje Plantae medicinales oder Sammlung officineller Pflanzen Theodora F. L. Nees von Esenbecka

i farmaceuta, który w latach 1816-1817 pracował w ogrodzie botanicznym w holenderskiej Lejdzie. Książki jego autorstwa wypełnione są wspaniałymi kolorowymi litografiami przedstawiającymi różnorakie rośliny lecznicze.

Pośród zdigitalizowanych książek znalazł się także, wydany w 1928 roku w Mediolanie, *Atlas Thorascopicon* autorstwa Felice Covy. Cova był wybitnym pulmonologiem i jednocześnie bliskim współpracownikiem i przyjacielem Hansa Christiana Jacobaeusa – chirurga, który w 1910 roku przeprowadził pierwszy zabieg torakoskopii, czyli wżernikowania klatki piersiowej. Cova był wielkim zwolennikiem tej metody, sam przeprowadził około 700 zabiegów tego typu w celu usunięcia zrostów opłucnowych. To z kolei, umożliwiało wywołanie odmy opłucnowej, co było ówczesnie powszechną formą leczenia pacjentów chorych na gruźlicę. Na podstawie własnych doświadczeń Cova stworzył *Atlas Thorascopicon*, który zawiera 50 kolorowych rycin przedstawiających tkanki widoczne podczas torakoskopii. Publikacja ta przyczyniła się do rozpropagowania tego zabiegu wśród lekarzy.

Atlas Thorascopicon Felice Covy przyczynił się do rozpropagowania metody torakoskopii

Artykuły w *Lekarzu Tybetańskim* propagują zdrowy styl życia

Z pewnością na uwagę zasługują znajdujące się w naszych wirtualnych zbiorach numery czasopisma *Lekarz Tybetański* wydawanego w Warszawie w latach 1932-1936. Okres międzywojenny to czas, kiedy w Polsce, jak i w innych krajach, wzrosło zainteresowanie ezoteryzmem i okultyzmem, a także filozofią buddyjską oraz medycyną alternatywną. Rzecznikiem azjatyckiej kultury na Zachodzie stał się Włodzimierz Badmajew – redaktor oraz wydawca *Lekarza*. Pochodził z rodu założonego przez potomków samego Czyngis – Chana, jego ojcem chrzestnym został car Mikołaj II, a on sam leczył najznamienitsze postaci ówczesnej Europy. *Lekarz Tybetański* próbuje opisać naukowym językiem Zachodu wschodnią medycynę nierozzerwalnie połączoną z filozofią i metafizyką. Autor przedstawia nie tylko przyczyny różnych chorób, ale także nawołuje do zmiany szkodliwych nawyków żywieniowych. Prawidłowe odżywianie uważa za jeden z głównych elementów profilaktyki antychorobowej.

Kącik Japoński w holu katalogowym BG GUMeD

Zwiedzając naszą wirtualną kolekcję można również zobaczyć film uwieczniający wizytę w Bibliotece GUMeD rektora Uniwersytetu w Nagoi prof. Michinari Hamaguchi, który przybył do Gdańska w 2011 roku na uroczystość nadania mu tytułu doktora *honoris causa* GUMeD. Naszym wkładem w to wydarzenie było urządzenie w holu katalogowym *Kącika Japońskiego*, w którym staraliśmy się stworzyć w Bibliotece fragment japońskiego wnętrza, a także ukazać kulturę tego kraju w ciekawy i nietuzinkowy sposób. Była to też okazja do przedstawienia historii trwającej ponad czterdzieści lat współpracy pomiędzy Uniwersytetem w Nagoi a Gdańskim Uniwersytetem Medycznym.

Jednym z kryteriów doboru pozycji przeznaczanych do digitalizacji była publikacja materiałów związanych z naszym regionem i żyjącymi tu ludźmi. Gdański Uniwersytet Medyczny odgrywał istotną rolę w powojennej historii Gdańska i całego Pomorza. Biblioteka gromadzi oraz upowszechnia wiedzę o naszej uczelni, dlatego w PBC znalazły się wszystkie roczniki *Gazety AMG*, poczynawszy od 1991 roku. Czasopismo to dokumentuje nie tylko najważniejsze wydarzenia mające miejsce w naszym uniwersytecie, ale pokazuje także czym aktualnie żyją nasi pracownicy oraz studenci. W PBC można także znaleźć takie pozycje jak *Wokół genezy i początków Akademii Medycznej w Gdańsku (1945-1950)* Zbigniewa Machalińskiego przedstawiającą okoliczności powstania uczelni medycznej w Gdańsku czy też *Geneza i początki Akademii Medycznej*

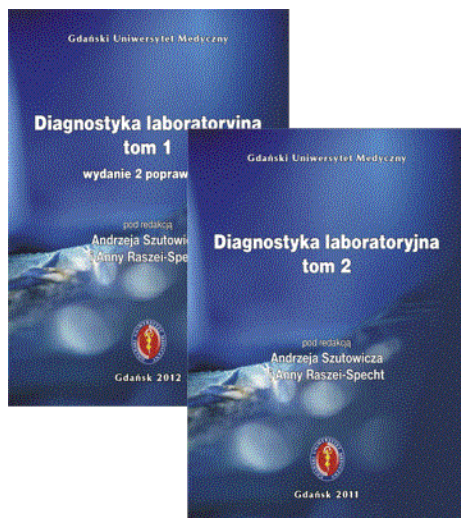
Geneza i początki Akademii Medycznej w Gdańsku (1945-1950): wybór źródeł

w Gdańsku (1945-1950): wybór źródeł. Zgromadzone tu materiały źródłowe to głównie dokumenty władz administracyjnych Akademii Medycznej w Gdańsku i Ministerstwa Zdrowia oraz opracowania i sprawozdania pracowników naukowych. W książce starano się pokazać najciekawsze i najważniejsze dokumenty archiwalne, dotychczas nie publikowane. Na uwagę zasługują również *Dzieje Akademii Medycznej w Gdańsku: (1945-1995)* Eugeniusza Sieńkowskiego – książka wydana z okazji 50-lecia naszej uczelni, która oprócz ciekawych informacji zawiera także szereg unikalnych zdjęć.

W cyfrowej kolekcji Biblioteki znajdują się również prace doktorskie oraz habilitacyjne powstałe w naszej uczelni od 2005 roku. Co istotne, umieszczenie w PBC doktoratów pozwoliło na uwidocznienie ich w bazie DART Europe – międzynarodowym portalu rozpraw doktorskich i habilitacyjnych. Obecnie w PBC znajduje 209 prac doktorskich oraz 85 prac habilitacyjnych.

Szczególnym zainteresowaniem wirtualnych czytelników cieszą się dwa podręczniki – tom pierwszy i drugi *Diagnostyki laboratoryjnej* pod red. Andrzeja Szutowicza i Anny Raszei-Specht. Są to publikacje wydane w latach 2011-2012 przez Gdański Uniwersytet Medyczny w postaci elektronicznej, a dzięki zamieszczeniu w Bibliotece Cyfrowej dostęp do nich mają studenci nie tylko z naszej uczelni.

Nieustannie staramy się powiększać naszą wirtualną kolekcję o nowe pozycje. W najbliższym czasie zamierzamy opublikować m.in. *Człowieka zwyrodniałego* – zbiór wykładów dr J. Dallemagne w tłumaczeniu dr Józefy Joteyko wydany w Warszawie w 1898 roku czy też *Popularną higienę wzroku* dr Adama Langie z 1903 roku.

Diagnostyka laboratoryjna pod redakcją Andrzeja Szutowicza i Anny Raszei-Specht

Ten krótki artykuł miał na celu zaprezentowanie co ciekawszych pozycji, które zostały zdigitalizowane w Bibliotece GUMed, a następnie zamieszczone na platformie PBC. Stanowi on też swego rodzaju przewodnik po naszej kolekcji PBC zachęcający do samodzielnego jej poznawania. Naprawdę warto.

Bibliografia

Aliprandi Pierluigi.: Felice Cova “Il Virtuoso”. <http://www.aogarbaghate.lombardia.it/SalviniWEB/pdf/cova%20storia%20toracosopia.pdf> [dostęp 25.03.2013]

Batyn Ocz: Chi-shara-badagan — 80 lat po publikacji dr. Badmajewa. <http://oczbatyn.pl/chi-shara-badagan-80-lat-po-publikacji-dr-badmajewa/> [dostęp 25.03.2013]

Gajewska Monika: Epidemia dżumy w Rzeczypospolitej w świetle XVI – XVII wiecznych traktatów medycznych i zielników. http://historycy.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=118:epidemia-dumy-w-rzeczypospolitej-w-wietle-xvi-xvii-wiecznych-traktatow-medycznych-i-zielnikow&catid=40:dziece-nowoytne&Itemid=53 [dostęp 25.03.2013]

Krajewski Piotr; Mamorska Kamila: Frontem do czytelnika, czyli realizacja idei otwartości w Bibliotece Głównej Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego. *Forum Bibl. Med.* 2012 R. 5 nr 1 s.

Omilian-Mucharska Małgorzata, Wysmyk Natalia: Przeglądaj_badaj_czytaj, czyli słów kilka o udziale Biblioteki Głównej Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego w projekcie Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej. *Forum Bibl. Med.* 2010 R. 3 nr 2 s. 229-246

Rostański Krzysztof; Szymon Syreniusz i jego dzieło. *Wiad. Bot.* 1997 R. 41 nr 2 s. 7-12

Szarszewski Adam: Johann Adam Kulmus, „Tabulae Anatomicae”, Gdańsk 1722 – Sugita Genpaku, „Kaitai Shinsho”, Edo 1774. *Ann. Acad. Med. Gedan.* 2009 T. 39 s.133-144

Wróblewski Andrzej: Burzliwe losy księcia anatomii. *Wiedza i Życie* 2010 nr 2 s. 63